

УДК 338.43.636.631.11.
JEL Classification: O32

Волощук К.Б.,
д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри економіки,
підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Лісевич Н.А.,
аспірантка*,
Подільський державний аграрно-технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА АГРОПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Voloshchuk K.B.,
dr.sc.(econ.), professor, head at the department of
economics, business, trade and exchange activities,
Lisevych N.A.,
postgraduate student,
State Agrarian and Engineering University in Podilya

FEATURES OF INNOVATIVE AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF PRODUCTION OF ANIMAL PRODUCTS BY AGRO-INDUSTRIAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Розвиток незалежної України об'єктивно потребує входження її у світове господарство на організаційно-економічних засадах ринкових відносин на принципах рівноправності і взаємної вигоди у співробітництві в напрямку інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва.

В умовах формування сучасної моделі інноваційно-інвестиційного розвитку, основу якого може скласти якісно оновлена технологічна база виробництва, Україна повинна поступово, цілеспрямовано розв'язувати проблеми ефективної участі в цій системі, використовуючи зовнішньоекономічні зв'язки для реалізації національних економічних інтересів.

За кількісними характеристиками і потужностями виробництва продукції тваринництва Україна може бути гідним партнером у світових економічних зв'язках. Наявний науково-технічний потенціал дасть змогу Україні за сприятливих умов втримати передові позиції у світовій науці з цілого ряду науково-технічних напрямів і проводити незалежну економічну політику на включення в систему світових господарських зв'язків. Щодо пріоритетності у партнерах зовнішньоекономічних зв'язків, то для України не існує якоїсь постійної домінанти і вона може співпрацювати з якнайбільшою кількістю країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реформування агропромислового сектора економіки України у зв'язку з переходом її до ринкових відносин зумовили необхідність вибору нових методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва, зокрема продукції тваринництва.

Проблемам інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва присвячені праці відомих вітчизняних і зарубіжних вчених: С. Ю. Глазьева, Дж. М. Кейнса, Б. М. Кузика, Н. Л. Маренкова, М. Портера, Р. А. Фатхутдінова, К. Фрімана, Й. Шумпетера, Ю. В. Яковця та багатьох інших.

Теоретико-методологічними та практичними аспектами інноваційно-інвестиційної діяльності у тваринництві займалися такі вчені, як: І. А. Алтухов, А. А. Багмут, Ю. І. Бершицький, І. М. Буробкін, А. С. Всяких, В. І. Гайдук, С. А. Данкверт, П. М. Прохоренко, В. І. Фісінін, І. І. Чинара, М. Ю. Цинков та ін.

Дослідження зазначених авторів охоплювали широке коло питань у галузі розміщення, спеціалізації та концентрації тваринництва, ціноутворення, організації та оплати праці, технологій виробництва тваринницької продукції. Частина їхніх робіт відноситься до дореформеного періоду розвитку агропромислового виробництва. В даний час, в умовах подальшої інтеграції України в систему світогосподарських зв'язків, необхідні нові підходи до створення умов для стабілізації та

* Науковий керівник: Волощук К.Б. – д-р екон. наук, професор

переходу тваринництва на якісно новий динамічний рівень розвитку, що і зумовлює потребу в подальших дослідженнях.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення теоретичних і методичних аспектів сутності, проблем, тенденцій та оцінки інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва агропромисловими підприємствами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація, яка стала однією з визначальних характеристик світової економіки, поставила перед урядом проблему пошуку нових форм і методів адаптації інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва до сучасних вимог.

Швидкі зміни факторів, які визначають конкурентоспроможність на світових ринках, динамічний розвиток глобального середовища, змушують при формуванні умов економічного зростання більш активно звертатися до проблем забезпечення національної конкурентоспроможності у глобальному масштабі. Саме тому особливої уваги заслуговує дослідження інноваційно-інвестиційних процесів, які є рушійною силою розвитку підприємств галузі тваринництва та визначають стратегічне майбутнє всієї країни.

На сучасному етапі розвитку економіки України, на нашу думку, пріоритетним напрямком повинна бути активізація інноваційно-інвестиційної діяльності. Якщо інвестиційний розвиток передбачає використання раніше розроблених передових технологій, то інноваційний розвиток передбачає певний технологічний монополізм, впровадження останніх передових науково-технічних розробок.

Як зазначає В. Г. Андрійчук, життєвий цикл інновації триває доти, доки суб'єкти набувають конкурентних переваг [1, с. 593]. Отже, інноваційний розвиток забезпечується за рахунок впровадження виключно нових науково-технічних розробок, які забезпечують лідерство у виробництві нових продуктів, організації бізнес-процесів. Значно зростає роль інновацій у сучасній економіці і для окремого підприємства. Інновації визначають його конкурентоспроможність, продуктивність всіх його підсистем, перспективи розвитку та охоплюють увесь спектр його видів діяльності.

Сам термін «інновація» активно використовується у різних аспектах, як у теорії, так і на практиці, як самостійно, так і для позначення низки понять: інноваційний розвиток, інноваційний процес, інноваційна діяльність. Але у світовій економічній літературі не існує загального визначення поняття «інновація». Трактують певного терміну залежить від конкретних цілей дослідження чи аналізу.

Наприклад, в англійських термінологічних словниках «інновація» є синонімом «нововведення» та «новизни» і використовується на рівні з ними, однак на практиці між ними існує певна відмінність [2]. Деякі аспекти інновацій були розглянуті ще в роботі А. Сміта «Дослідження про природу і причини багатства народів». Фактором, що забезпечує зростання доходів населення, є суспільний розподіл праці, який і розглядався ним як економічна інновація [3].

Дослідження ролі інновації зустрічаємо й у теоріях доданої вартості К. Маркса, земельної ренти Д. Рікардо при вивченні ними науково-технічних і організаційних поліпшень, що впливають на збереження праці та капіталу, на зростання прибутку у різних його формах [4]. Проте, необхідно зауважити, що у всіх цих концепціях дія інновацій розглядалася у сукупності з іншими факторами і майже не враховувалася в еволюційних моделях економічного розвитку. Виникнення самостійної інноваційної теорії відбулося на початку XX ст. у працях таких відомих економістів, як В. Зомбарт, В. Мітчерліх та Й. Шумпетер.

Більш витоків інноваційної теорії економічного розвитку стояв і видатний український вчений М. Туган-Барановський, який на підставі проведеного аналізу дійшов до висновку: не споживання й попит керують виробництвом, а саме виробництво керує споживанням, і це відбувається через накопичення капіталу та його інвестування у нові технології й виробництво [5]. Й. Шумпетер у роботі «Теорія економічного розвитку» поставив інновації у центр теоретичної концепції розвитку, розглянув питання нових комбінаційних змін в економічному розвитку (тобто питання інновації) і дав опис інноваційного процесу. На його думку, інновація – це процес втілення нових технологій, нових видів споживчих товарів, нових виробничих та транспортних засобів, нових джерел постачання та нових форм індустріальної організації. Він виділив п'ять типів нових комбінацій змін або інновацій, які є різними за своєю суттю, але мають дещо спільне – елементи новизни: виготовлення нового продукту або відомого продукту в новій якості; використання нових матеріалів і компонентів; введення нових процесів, які ще не використовувались в даній галузі; освоєння нового ринку збуту, на якому до цього часу дана галузь не була представлена; введення нових організацій, включаючи створення монополії або її підлив у конкурентів.

Наукові підходи до трактування сутності інновації наведені у табл. 1.

На відміну від інших галузей, в аграрному секторі процес розробки інновацій відбувається більш повільно.

На основі виділення стратегічних моделей розвитку територіального утворення обґрунтовано основні напрями інноваційно-інвестиційної політики у галузі тваринництва відповідно до кожної моделі:

– стійкого розвитку – комплекс використання сировини і матеріалів; безвідходне виробництво; реалізація замкнених циклів виробництва; реалізація критичних технологій; реалізація ноу-хау;

– інтенсивного розвитку – реалізація комплексних ресурсо- і енергозберігаючих технологій; збільшення обсягів товарів для населення; збільшення обсягів експорту; реалізація програм соціально-економічного розвитку;

– інтеграційного розвитку – участь у діяльності транснаціональних структур; регулювання діяльності національних структур; створення холдингів, концернів, фінансово-промислових груп тощо; формування інтеграційних структур;

диверсифікація – створення нових видів продукції; вихід на нові ринки збуту; створення спільних підприємств.

Таблиця 1

Наукові підходи до трактування сутності інновацій

Автор	Характеристика підходу
М. Туган-Барановський	Попит на товари створюється самим виробництвом і ніяких зовнішніх обмежень розширеного відтворення, крім браку продуктивних сил, не існує. Якщо тільки запас продуктивних сил досить великий, завжди можна розширити виробництво і знайти застосування для нового капіталу [5, с. 32]. Виробництво керує споживанням і це відбувається через нагромадження капіталу та його інвестування в нові технології та виробництво [5, с. 175].
Й. Шумпетер	Інновації – не просто нововведення, а нова функція виробництва . Це – зміна технології виробництва речей, яка має історичне значення і є необхідною. Інновація становить стрибок від старої виробничої функції до нової. Великі інновації викликають створення нових підприємств і нового устаткування, але не кожне нововведення, нове виробництво є інновацією. Інновація в економічному сенсі завершується тільки з першою комерційною операцією за участю нового продукту, процесу, системи або пристрою, хоча слово «інновація» зазвичай також використовується для опису всього процесу просування такого рішення [6, с. 159].
А. Томпсон	Інновація – це ідея, практика чи продукт, що сприймаються індивідом як нові , а на думку та інших, інновацією є генерування, прийняття і впровадження нових ідей, процесів, продуктів і послуг. Тобто, в одному випадку інновація – це результат творчого процесу у вигляді нової продукції (техніки), технології, методу тощо, в іншому – процес введення нових виробів, елементів, підходів, принципів замість існуючих. Проте головна їх ознака полягає в обов'язковій наявності науково-технічної новизни та здатності до виробничого застосування [7].
Б. Твісс	Нове, яке є або результатом появи нової технології (технічне рішення), або результат нетрадиційного застосування відомої технології . Б. Твісс відмітив, що «... Винахід – формулювання, висунення ідеї. Нововведення – застосування, тобто процес, в якому дослідження або ідея набувають економічного змісту. Іншими словами, «винахід» стає «нововведенням», якщо здобуває успіх на ринку ...». Отже, комерційний аспект визначає інновацію як економічну необхідність, що усвідомлена потребами ринку [8].

Джерело: узагальнено авторами на основі [5-8]

Державне регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва має ґрунтуватися на аналізі можливостей території сформувати інноваційні напрямки розвитку і залучити та реалізувати інвестиції для інноваційних проектів. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження проблеми через вплив інноваційно-інвестиційного потенціалу території. Інноваційно-інвестиційний потенціал за своєю суттю представляє складну динамічну ієрархічну систему, до складових якої, крім характеристик структури і стану основних фондів, товарно-матеріальних ресурсів, рівня науково-технічного прогресу, трудового потенціалу і системи управління має бути включений показник рівня розвитку маркетингу на території (підприємстві).

Комплексний характер інновацій, їхня різноманітність і багатоаспектність вимагають серйозної розробки й обґрунтованої класифікації. Хоч на практиці певні види інновацій чітко відокремити доволі важко.

Різновиди інновацій з урахуванням критеріїв наведені у табл. 2.

Прагнення України до інтеграції у світову ринкову економіку вимагає підвищення інноваційно-інвестиційної активності на підприємствах усіх галузей національної економіки та галузі тваринництва зокрема.

Інноваційно-інвестиційна діяльність в агропромисловому комплексі – це складний динамічний процес, у якому проблеми ефективного використання фінансових ресурсів, пошуку додаткових джерел інвестування, залучення потенційних інвесторів тісно пов'язані з формуванням нових знань та ідей; виробничим освоєнням нових наукових відкриттів, винаходів, результатів досліджень і розробок; впровадженням нововведень у вигляді енергоощадних та ресурсозберігаючих технологій, прогресивної техніки і устаткування, селекції рослин і тварин, нових видів продукції, напівфабрикатів, добавок, продуктів харчування, невиробничих товарів, добрив, засобів захисту рослин; вибором оптимальних сучасних форм організації та управління виробництвом його розміщення, а також з

іншими важливими видами інвестиційно-інноваційної діяльності у навчанні кадрів, дорадництві, інформаційному забезпеченні.

Таблиця 2

Різновиди інновацій з урахуванням критеріїв

Критерії	Різновиди інновацій		
	Радикальна	Рекомбінаційна	Модифікаційна
Причини інновації	Здобуття або утримання позиції лідера, досягнення конкурентоспроможності	Диверсифікація, пошук нових ринків, підвищення ефективності управління підприємством	Задоволення потреб клієнта
Джерела інновації	Власні лабораторії, спеціальні колективи, зовнішня експертиза, ідеї	Рекомендації клієнтів, внутрішні ідеї	Рекомендації клієнтів
Спосіб впровадження інновації	На підставі внутрішньої та зовнішньої експертизи, зазвичай централізований процес	Головним чином на підставі внутрішньої експертизи	На підставі внутрішніх та зовнішніх вимог, процес значною мірою децентралізований
Рівень інноваційного розвитку	Конкурентоздатність	Високого рівня, середнього або низького рівня	На місцевому, обласному, державному рівні

Джерело: узагальнено авторами на основі [1–9]

У сучасних умовах розвитку світової економіки розвинуті країни здійснюють перехід від індустріального типу економічного розвитку до інноваційного типу, тобто до створення саме науково-технічного, технологічного базису виробничих процесів.

Інноваційна діяльність переміщується безпосередньо у виробництво, зберігання, транспортування та реалізацію продукції, стає його складовою частиною і набуває іншого соціально-економічного змісту. Такий тип економічного розвитку визначається рівнем розробок та впровадження інновацій, використання досягнень науково-технічного прогресу, сучасними технологіями управління національним господарством та агропромисловим комплексом зокрема.

Виходячи з цього, головними завданнями науки та органів державного управління інвестиційно-інноваційною діяльністю стає вироблення сучасної науково-технічної політики, що включає найбільш ефективні організаційно-економічні механізми освоєння інновацій і подальшого нарощування науково-технічного потенціалу в економіці регіону та країни.

Інновації, у своїй основі, містять не тільки технічну складову, але й економічне та соціальне наповнення. Особливості сучасного періоду освоєння інновацій полягають у тому, що організація і управління цим процесом все більшою мірою переміщуються на регіональний рівень. Це пов'язано з тим, що саме в регіонах застосування застарілих технологій, ресурсо- та енергоємної техніки, недосконалих методів господарювання породжують або збільшують безліч проблем, що негативно впливають на ефективність агропромислової діяльності.

Класифікація агропромислових інновацій наведена у табл. 3.

Таблиця 3

Класифікація агропромислових інновацій

Селекційні	Технологічні	Організаційно-управлінські	Економіко-соціальні	Екологічні
Виведення нових порід, типів тварин, птахів, стійких до захворювань, несприятливих факторів оточуючого середовища.	Нова техніка, нові технології вирощування, ресурсозберігаючі технології виробництва і зберігання харчових продуктів, направлені на підвищення споживчої цінності продуктів харчування. Біотехнології. Нанотехнології.	Формування інтегрованих структур, кооперування, інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств. Нові форми менеджменту організацій і адміністрування, мотивації і оплати праці, управління, маркетингу.	Формування нових систем кадрового і науково-технічного забезпечення. Поліпшення умов праці, вирішення проблем охорони здоров'я, освіти і культури працівників села. Нові форми забезпечення безпеки: продовольчої, економічної, т.д.	Охорона навколишнього середовища. Нові форми забезпечення сприятливих умов для життя, праці та відпочинку.

Джерело: складено авторами на основі [1–9]

Повільне та несистемне надходження основних засобів в останні роки не може перекрити темпи

їх вибуття. При цьому має місце вторинне використання техніки та обладнання, що були в експлуатації та надходять з-за кордону. Вітчизняні розробки, що пропонуються, відстають від зарубіжних аналогів. Особливо це стосується селекції, організації безвідходного виробництва, органічного землеробства, енерго- та ресурсоощадного забезпечення, господарювання, розвитку виробництва продукції тваринництва, підвищення продуктивності галузей АПК.

У сучасних економічних умовах в галузі тваринництва (виробнича діяльність, яка супроводжується ризиками та не вважається інвестиційно привабливою) загострюються питання пошуку джерел залучення інвестицій, розробки сучасних методів управління економічними процесами і впровадження систем ефективного використання інвестиційних ресурсів для підвищення інноваційної активності.

Вирішити ці проблеми можливо лише за умови визначення відповідності інвестицій перспективним інноваціям, тісної взаємодії інвестиційних та інноваційних процесів в агропромисловому виробництві та тваринництві зокрема. Такий підхід обумовлює необхідність розгляду інвестицій та інновацій як єдиної інноваційно-інвестиційної системи, від успішного розвитку і функціонування якої залежить стабілізація розвитку та економічне зростання АПК.

Саме тому вивчення і обґрунтування наукових основ та практичне забезпечення інноваційно-інвестиційного напрямку розвитку аграрної сфери господарювання є важливим фактором розвитку всієї національної економіки країни, забезпечення національної, особливо продовольчої безпеки, отже, є стратегічним завданням науки та виробництва.

На сучасному етапі розвитку активізація інноваційних процесів в Україні можлива при наявності платоспроможного попиту реального сектору економіки на результати наукових досліджень і науково-технічних розробок. Щоб досягти цієї мети державі потрібно здійснювати ефективну інноваційну політику, котра повинна спрямовуватись не тільки на вибір пріоритетів і механізмів прямого державного фінансування інноваційних проектів, а й на забезпечення стимулу вкладання коштів та одержування прибутків від використання наукових розробок суб'єктами підприємництва.

Слід відмітити, що посилення конкурентної боротьби та намагання одержати на ринку конкурентні переваги та максимізувати прибуток; зростання попиту споживачів; забезпечення престижу підприємства та швидке вирішення проблем, що можуть виникнути на підприємстві; вивчення наукових новинок та їх впровадження у виробничий процес з метою поліпшення результатів діяльності підприємства є основними причинами вивчення та введення інновацій у підприємствах галузі тваринництва.

Інновації, як результат інноваційної діяльності, з одного боку, повинні бути орієнтовані на краще, більш повне задоволення запитів споживачів, а з іншого – на отримання певного економічного ефекту у вигляді прибутку для підприємств, що ініціюють їх розробку і впровадження. На нашу думку, інноваційна діяльність – це вид діяльності, пов'язаний із трансформацією наукових досліджень і розробок у новий чи покращений продукт, який запропонований на ринку, в новий чи покращений технологічний процес або якісно новий підхід до виробництва та надання суспільно необхідних послуг.

Висновки з проведеного дослідження. Інноваційна діяльність підприємства повинна враховувати особливості тієї галузі, до якої воно належить. Розуміння суті інновацій і механізму інноваційної діяльності у сучасних умовах дасть змогу підприємствам галузі більш ефективно здійснювати свою діяльність, підвищувати результативність функціонування підприємства та конкурентоспроможність на ринку.

На основі узагальнення наукових підходів до трактування сутності інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва продукції тваринництва, вважаємо, що інновації – не просто нововведення, а нова функція виробництва, нові технології; принципово нові соціально корисні продукти харчування; особливий інструмент підприємництва; ідея, практика чи продукт, що сприймаються індивідом як нові, ознака яких полягає в обов'язковій наявності науково-технічної новизни та здатності до виробничого застосування; економічна необхідність, що усвідомлена потребами ринку.

Література

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. 2-ге вид., доп. і перероблене. Київ: КНЕУ, 2002. 624 с.
2. Краус Н. М., Краус К. М. Українсько-російсько-англійський термінологічний словник з економічної теорії. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 328 с.
3. Адам Сміт. Дослідження про природу і причини багатства народів / переклад з англ. О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. Київ: Наш формат, 2018. 736 с.
4. Маркс К. Теорії додаткової вартості (IV том «Капіталу»). Частина III. Київ: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1964. 560 с.
5. Туган-Барановский М. И. Экономические очерки. Москва: РОССПЭН, 1998. 537 с.
6. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Капіталізм, соціалізм, демократія. Москва: Ексмо, 2007. 863 с.

7. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями. Москва: Экономика, 1989. 217 с.
8. Томпсон А. А., Стрикленд III А. Дж. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации: учебник для вузов / пер. с 9-го англ. изд. Москва: ИНФРА-М, IRWIN, 2000. 412 с. URL: <http://znanium.com/catalog/product/453177> (дата звернення: 20.03.2019)
9. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI, оновлення: 05.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (дата звернення: 20.03.2019).

References

1. Andriichuk, V.H. (2002), *Ekonomika ahrarykh pidpriemstv* [Economics of agrarian enterprises], textbook, Kyiv. nats. ekon. un-t, Kyiv, Ukraine, 624 p.
2. Kraus, N.M. and Kraus, K.M. (2015), *Ukrainsko-rosiisko-anhliyskyi terminolohichnyi slovnyk z ekonomichnoi teorii* [Ukrainian-Russian-English Terminology Dictionary on Economic Theory], Tsentr uchb. lit-ry, Kyiv, Ukraine, 328 p.
3. Smit, Adam (2018), *Doslidzhennia pro pryrodu i prychny bahatstva narodiv* [An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations], trans. from English O. Vasyliev, M. Mezhevikina, A. Malivskyi, Nash format, Kyiv, Ukraine, 735 p.
4. Marks, K. (1964), *Teorii dodatkovoi vartosti (IV tom "Kapitalu")* [Theories of Surplus Value (Volume IV of Capital)], Chastyna III, Derzhavne vydavnytstvo politychnoi literatury URSR, Kyiv, Ukraine, 560 p.
5. Tugan-Baranovskiy, M.I. (1998), *Ekonomicheskiye ocherki* [Economic essay], Moscow, Russia, 537 p.
6. Shumpeter, J.A. (2007), *Teoriya ekonomicheskoho razvitiya. Kapitalizm, sotsializm i demokratiya* [The theory of economic development. Capitalism, socialism and democracy], EKSMO, Moscow, Russia, 863 p.
7. Tvis, B. (1989), *Upravleniye nauchno-tekhnicheskimi novovvedeniyami* [Managing technological innovation], Ekonomika, Moscow, Russia, 217 p.
8. Thompson A.A., and Strickland III, A.J. (2000), *Stratehicheskiy menedzhment: kontseptsii i situatsii* [Strategic management: concepts and cases], textbook, trans. from the 9th English ed., INFRA-M, IRWIN, Moscow, Russia, 412 p., available at: <http://znanium.com/catalog/product/453177> (access date March 20, 2019).
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine "On priority directions of innovation activity in Ukraine" dated 08.09.2011 № 3715-VI, update date 05.12.2012, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (access date March 20, 2019).

Стаття надійшла до редакції 24.04.2019 р.